

Пазан сваког четвртка
на пиједом табаклу.

Стаје за Црну Гору, Ау-
стро-Угарску, Босну и Хер-
цеговину:

годиниње . . . 6 злор,
на по године . . . 3 "
на четврт године 1 " 50.
Српску годишње 20 дин.
на по године . . . 10 "
на четврт године 5 "
све друге земље 20 фран.
годиниње.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Претплата из Црне Горе
и сва писма шљуу се са-
мом уреднику.

Претплата из Србије у-
пућује се Велимиру Вало-
жићу у Биоград, а из дру-
гих крајева под адресом
Р. Рамадановић Сатанго
за „Црногорку“).

Претплату примљуу сви
наши књижевни и новинар-
ске експедиције. Неотра-
жана писма не примљуу
се.

Број 22.

ЦЕТИЊЕ, 21. Јуна 1884.

Година I.

Тајни састанак.

ТРЕЋА ПОГ.

VIII.

За сатом сат ка стрјела прође,
Сунце се сакри, ноћ тавна дође.
Већ сјаји мјесец, и звијзда јато,
А ја већ чекам под прозор злато.

Ох тиха ноћи, идоле свети,
Ког немож' ноћи чаром занјети?!
Тшнина свуда као у рају,
Једини славуј пјева у бајном гају...

Уз њег'ву пјесму чуј једну струну
Клавира гласног, пјесмица пуна
Љубавне страсти тихо се рече,
Тај гласић драге... срце ми излети!

Мила ми пјева: „Ох гђе си драги,
Животу мно... аијеле благи?
Гђе ти је око? гђе си ми соко?
Мој соко можда лети високо!“

Да си у небо, аиђо би била!
Да си у гору, била би вила!
Да си у мору, рибица мала!
Да си у наку, врагом би стала!¹

Она ми пјева, она ме тражи,
Она ми пјесмом ране ублажи!
Она ме љуби, пјесма ми збори,
Из очајања надежду створи....

IX.

Ох и ти слушај млада
Мојих мисли лет:
„Ах радо би радо,
Да сам румен цвјет!
Румен цвјетић да ти
Свежају китим груд.
Јер ми срце пати
За тобом сам луд!“

Ти би мирисала
Мномирис мој,
За мирис би дала
Њежни поглед твој!

Иа мириса тога
Љубавни би жар
Из ерданца мога
Даво ти на дар!

Вистра јоште вода
Желно би бит',
Тада би ме душо
Морала ти пит!

Пшто бих ти жило
Дано срца ток,
А жиле би лиле
Оцу твоје сок!

У њем би се слио
Мога срца плам,
А тада бих смио
Рећи: „Љубљен сам!“

Уздахнух на те рјечи,
Бје душе уздисај,
Предати јој га вјетре
Ти брзо похитај.

X.

И предаде га вјетар
И зачух њен ја глас:
„Причекај мало драги
За један цигли час.“

И дође мила моја
Ох заграх је ја,
А даље што је било —
То мјесец само зна!...

Јов. Поповић-Липовац.

МОЗАК И СРЦЕ У КЊИЖЕВНОСТИ.

(Наставак).

У исто доба, кад и у Нијемаца, развила се јака могућана радња у неких француских и енглеских мисленика. Но ови се разликују од Нијемаца тијем што су ближе материји о којој мисле, другим ријечима: што мање метафизичаре него Нијемци. У слијед тога они стоје много ближе стварноме свијету, много тјешње обухватају човјека онаквог какав је и људско стање у правом облику његову. Због тога и видимо овај знаменити противуположени појав: докле је трансцендентално мозгање Нијемаца остало са свијем без упића на друштвени и политички развитак човјечанства, докле је мозгање Француза и Инглеза, мозгање њихових хуманиста и енциклопедиста, захватајући више у реалност, произвело једну од највећих друштвених и политичких револуција у историји, која стоји као крајеуголни камен при капији новогa вјека.

Да видимо неке од тијех францускијех и енглеских мисленика.

Већ *Ренат Картезије* (или по француском: *Декарт*) налази право сједиште души у мозгу. Мозгу служе животне силе (које он назива „животни духови“) а ове долазе од упића крви на мозак и састоје се из најфиније материје; ове су силе у највишем степену чокретљиве; оне чине посредничке услуге души, не само у њеним чисто психичким функцијама него и у одношају њеном к тијелу. Душа је свуда у тијелу, но мозак јој је право сједиште. Душа је јединствена, недјелљива. Јединство организма човјечијег оснива се на јединству душе.

Кад на ово мозгање Декартово погледамо са гледишта данашње науке, видимо одмах, да Декарт није далеко од онога што се данас зове истина у психо-физиологији. Преведемо ли његове „животне духове“ на данашњи језик физиологије и назовемо ли их према томе нервним силама, онда смо већ добили више или мање потпуну науку о инервацији, т. ј. о узajамној радњи између нервне мреже и централнијех органа нервне системе. Добро је наслутити Декарт и у томе, да крв има јак упић на радњу тијех „животних духова“. Но и ако исповиједа, да је душа свуд у тијелу, не ће ипак да призна да је она с тијелом једно, него је раздваја од тијела и само о души вели да је јединствена и пераздјелљива, а не и о тијелу. Оваја дакле ипак једно од другогa, а то данас не иде.

Давид Јум (Ните) родио се у Единбургу 1711 године. О души овако збори: „Питање о супстанцији душе апсолутно је и само по себи перазумљиво; све наше представе не могу се

свести на једно мјесто; материја у кретању може се сматрати као узрок мислима, у колико можемо имати појма о одношају, у ком стоји материја према кретању. Ништа се не може сазнати а priori, ни радња ни трајање једнога предмета, о ком човјек може имати неку представу. Све је могуће, што год се може замислити; то вриједи за материју као и за дух, за супстанцију која је сложена, која дакле неки простор заузима, као и за ону која је проста и никакав простор не заузима. У оба случаја налазе се метафизички докази за бесмртност душе. То што ми називамо моћ осјећања, душе, представљања, није ништа друго него гомила или збир разнијех представа, које су везане једна за другу извјесним односима. Како је свака представа различна од друге па се може узети као да постоји одијељено, отуд излази, да није нимало апсурдно, ако се нарочита представа о души одвоји, т. ј. ако се сви њени одношаји с масом представа, које сачињавају мислено створење, прекину. Душа је као нека позорница, на којој се појављују разне представе једна за другом; те представе долазе и одлазе непрекидно и мијешају се међу собом на небројено начина.

Како се види из овихјех разлагања, Јум не сматра душу као нешто стално и трајно, него као нешто што се вјечито мијења и претвара, те нам се указује као слика извјесног органског стања, при којем о трајности не може бити ни говора. Она нам се означаје као множица представа. У том погледу шотландски је мисленик претеча нове школе, која и данас постоји у научном свијету под именом материјалиста.

Кондиллак (Etienne Bonnet de Condillac) родио се у Греноблу 1715 године. Он налази јединство у тијелу и души. Инстинкат је најнижи степен интелигенције, ум највиши; први је у животиње, други само у људма. И ако је тијело с душом уједињено, ипак је душа, као проста супстанција, оно у нама што мисли и осјећа, јер материја не може мислити ни осјећати. Без чулних органа не може се ништа сазнавати. Наше сазнавање, исто као и наше емоције, долазе од радости или од жалости, којом су праћена наша чулна опажања. Без свијести не може се ништа осјетити, нити може свијест радити без осјећања. Кондиллак држи, да нема урођених идеја. Нит је душа рођена са свим својим идејама ни са свијем способностима; ове се развијају постепено и стичу се а не папљењују. Предрасуда је мислити да смо ми увијек овако осјећали као што данас осјећамо и да је природа од нас начинила ово што смо. То што дух може да мисли, да премисља

и себи уображава, то није он ни од куд насљедио, него је стекао сам себи, исто онако као што и тијело вјежбањем стече способност да се пјешто и снажно креће. Човјек се развија под околностима спољашњег свијета, те једна постаје говорник, други пјесник, трећи циљена дрва и т. д.

И Кондилак нам се указује, као и његови претходници, као мисленик, који чини извјесне кораке у напријед, али још не може са свијем да се отресе схоластике средњег вијека, која га притеже к добу у ком је живио. Због тога при свој свјетлости неких његових идеја, наилазимо на многе крупне погрешке у схватању суштине душе и њенијех појава. Али ипак између њега и њемачких метафизичара разлика је велика.

Хелветије (Jean Claude Adrien Helvetius), рођен у Паризу године 1715, расправља о томе шта је дух, па долази до закључења, да је то укупност мисли људскијех, способност мишљења. Мисли се зачињу у осјећању и памћењу. Памћење је то исто што и осјећање; кад осјећање ослаби, онда му помаже памћење, које ништа друго није него продужење осјећања. За њега је свеједно, произлази ли моћ осјећања и памћења од неке духовне или материјалне суштаније; он у то неће да тиче. Дух је свијест у нама о спољашњем свијету; човјек се уздиже до те свијести, али ту има границу, преко које даље не може. Мисмо подложни заблудама, које нам долазе од страсти и од незнања.*)

(Наставиће се).

МИЛОН ОД ПОЦЕРАЈА.

Приповијетка из народног живота.

Пише Симо Матавуз.

(Наставак).

Ред нам је да сврнемо кући Милановој, те да видимо шта се тамо ради. Оба млада пријатеља напajaху се тога часа у дрвеном кућерку, што је од скора направљен, под великим орахом у башти породице Х. Поцерај је нешто пунији и бјељл него ли кад сиђе у приморје, а у оном првом лапманском одијелу изгледа и једначији и управнији, јер лапмански кројач умјео је удесити како ће коме и махаче покрити. Он, пребацио ногу преко ноге, те чита. Мало подаље друг му Милан, узјахао на столицу, турпио кану на заток те одбијајући димове из цигара, гледао некако шарену карту што је на столу разастр'о. Обојина су упијени, сва-

ки у оно што гледа, само ће Поцерај почетиће испријекати милосно погледати пријатеља. Овај опет погдјекад исправи се, надме лице пак испуних дуги модри млаз дима, а кажипутом притисне једно мјесто на оној шареној карти. Онда и Милон сипути књигу на кољено, те се обрне и очекује шта ће га пријатељ питати.

— Кажти ти сад мени, има ли каквијех кланаца, каквијех стаза преко оввијех коса? Куд би се најлакше прешло на пр. до у Гацко? Хоће ли ово бити карауле, ови мали кантарски кретић, начичкани ево овуда? Да нас поћерају на пр. од онуд, можемо ли их заминутти ево овако пак да их изненадимо, а?

Поцерај се, смијући се, наслони лактима на ливцу трпезе, према Милану, те оком прати куд онај прстом миче по карти Босне и Херцеговине, а мишљу прати сва његова нагађања и претпоставке, те му одговара на оно што зна, а што не зна нагађа и он. Прелазе, ждрпјела, воде, касабе, села и засеке, брда, планине, шуме у доњој Херцеговини зна Поцерај нешто по памети куд је сам прелазно, а више по причању. По што мало изморе очи и памет упознавајући и објашњујући оно што већ постоји, — што је ту на карти жутијем, модријем, црвенијем — и тако напaрапо, онда ти им се младеначки дух елекне, лијеће и клиса по свијету, којег они сами створе, који се креће и ради онако како они сами желе; земљиште је томе свијету ту на тој истој карти, само што се у њему нешто измјенило, нешто збрише, нешто наметне, како би одговарало једно другом. Да неко тога часа с врата баче те их помотри закаренијех лица, пламтећих очију а рукама мичу да један другом јасније представе! Да ко чује како они удешавају гдје ће се војска сукобити, која надија, која умиче, колико је заробљенијех ту, шта је отето овдје, од куда је стигла помоћ баш у ненадном часу; како ће се утврдити оно што је присвојено, да за увијек остане у ерпекијем рукама; како ће се уништити оно што је својим опстанком опасно по устанике. За тијем крупнијем догађајима нижу се потанкости из војничког живота, потанкости ни од какве важности, кад не би помагале да се они још боље занесу у тај маштенијски свијет, — јер на пр. кад сипјеваш да си летоно, онда се споминеш да си озго с висине гледао по земљи и неке ситнице, које не би ни запамтио да нијеси у ваздуху. С тога ти се, брате мој, они лијено сјећају који је војсковођа узео овај или онај шанан, који је потукао Турке без трага, који се највише одликовао потребним лукавством; па како се непријатељ изненади кад га двије војске стијеснише, с плехи и с лица, као да су из

*) Die Geschichte der Seele, die Hygiene des Geisteslebens und die Civilisation. Von Dr. E. daard Reich. Minden i. W. Brun's Verlag. 1884.

облака пале! Пређе се, дакако, и на лична јунаштва и недаће. Овај је заслужио Обилна медаљу, коју ће му Светијли Њаз, главом на груди припити; није пала залетло се, отео барјак и умакао здрав од града куршума. (Милан је зажмурио и смјерно се насмјенио при овом догађају). Онај други, у првој прилици гдје му би згода да се истакне, погibe јадник; погоди га у вр' чед, те му прште глава као ши-пак. (При овоме догађају, предочи се Понерцу слика старог Серавима, кад га донесоме мртва обливена крвљу украј огња; премда нити се старац истицао, нит ко видје кад и како погibe.) — Након свих тих могућих прикључења, пређе се на немогуће ратне изуме, што би да се остваре преобразиле свијет. Зашто се не би ујармила нека природна сила пак се њом служио човјек? У овоме баш случају — за друге случаје момци наши и не мисле овог часа — не би ли се могао како примјенити дупик (та душик души), не би ли електрицитет, те да се дупмани тамани. Како — то је друго питање, али сами барут, мало је, ма о. Пак и како, ајде да речемо овако или онако (сад јуначким преплутем савладају законе механике, које, разумије се, познају онолико колико се разумом без науке схватити да). Ако не то (барем да сад) а оно барем да се изумо паметна средства одбране на отворену. Њоја докле непритача употреби и он са своје стране; протече је неколико времена, а докле постиже вештинама земљу којој је досадио; међу тим од нас нико ни гинути неће. Ево како. Зашто се од пружа не би могле одлетети као велике каце, пак их напуниш земљом — ситном добро збијеном земљом —. Онда пет шес, десет војника наређа се иза повалење те тврђаве, пак је турај сложено; куршуми сиљу, брате, као сузале, а ма залуду, не проби је, ђавољи, десет, двадесет — мноштво тих повалење котурају се равницом, а иза њих људи — дакако опрезно пуцају, а што је главно напредују, све напредују, док се они тамо разбију, ја ли ако се под метеризе примичемо, док их они напусте. То је, да речемо, један начин, а ма има и друге. — А ко би ти набројио све што њима на ум пада!

Пошто све побједе и савладају, пошто се истријеби и потоња „туркуша“ (туриш османлије, за разлику од срба турске вјере) и пошто наше двије државе преузму ослобођене земље, онда млади пријани уређују те земље. Око тога се појако разликује у својим мишљењима оба пријатеља, и ако им је једнака жеља, бива, како ће се тај ојађени народ већ једном усељити. Милан је пун „америкапекних идеја“ (тако капетан Јоко називаше све што би за њ

необично чуо из Миланове главе), те би он једним махом те „идеје“, остварио на српскијем земљама. Жељезнице, прокопи, велики мостови, морепловство развијено, велика трговачка и прометна средишта, слободно бирање чиновника државних и општинских, обвезно школовање, слободна вјера свака што постоји, а слободно изумљати и нове вјере, суд поштен а ма пријек (вјешала за најмање злочинства), одликовање раденијех, најтечање, јазма, — макар их на стотине крхало вратове у тој трици — и т. д. то је све запаметовао Милан отуда, то га је заносило, то је он појетским изразима приповиједао своме другу.

(Наставиће се).

На повратку с Бранкове свечаности.

III.

По Фрушкој Гори.

(Наставак).

У Бешенову се с нама придружише начелник и потарон јазачки г. г. Стојковић и Сладковић. Г. Петровић сједо шњима у кола, а ја и Милан на таљиге једнога газде бешеновачког, који не само да нас је из ђубави у Раваницу возио, него је и још шњо, да нас угости у својој кући, када покрај ње нађегосмо. Ал' како се био почео сутон хватати, лијено му захвалисмо, и наш газда морао се задолвољити, да нам на колима вина изнесе. Па отолен добри коњи све у трку у двије уре довезоше нас у Раваницу. У који смо час прелећели овај простор и како пријатно у сред нијеме и црне ноћи! Послије десетих година нашао сам се сам са пријатељем из Ђаковања, коме сам имао доста, доста пријатељски да појверим, да срцу своме угодим, које је находило у доброме другу најискренијега одзива. . . .

У Раваници су нас чекали, као што сам напријед рекао. Светијти зраци кроз прозоре манастирске разбијаху поћу таму, кроз коју ова гласовита српска задужбина и још знаменитија изгледаше. Текер кола стадоше, момци прихватисе наше ствари и уведоше нас у манастир.

Али нијесмо ми сами били те ноћи раванички гости. Њеки ђаци карловачки били су прије нас дошли и већ носали; а други из Србије послите нас присијеше. Отац намјесник, с којим смо се у Бешенову упознали, господку нам је вечеру био приправио. По вечери у лијеном друштву за дуго смо се разговарали, докле нас сан није савладао. Просторије раваничке су управо господски намјештене. Особито одјељење за госте као да је каква од привијех гостионица по великијем варошима. Куће су двокатне и као обично у покој, како првцу са три стране окружају. Све екупа: куће велике и добро држане, црква такођер велика са лијенијем звоником и кубом, на подножју брежуљана густом шумом искићенијех, изгледа величанствено — достојно светишту, у ком почивају моћи мошљедњег цара српскога, мученика са кобног Косова.

Браћа раваничка били су већ одавно јутру отпојала кад смо се ми сјутри дан пробудили. Прва нам је ствар била да целивамо моћи светог а цара Лазара. Црква је величанствена, царска —

што ти срцу годи и у него доба опомниће ће си. Пред престолом Христовом иконом стоји ковчег сребром окован. Истугнени страхопоштовањем приступисмо. Један калуђер отвори ковчег и ми целисасмо светитеља. Свети дар је цјелокупиан и богат ођевен. Кад су из Србије бјежали калуђери од зулуза турскога, ођве су га донијели. И отада овдјан манастир Раваницом прозваше, а до тада се Врђинком звао. Вели се да га је основао исти цар Лазар, кад је управљао Србијом и Мачвом. Ођве је велика народна светковина о Видову-дану када прва слави успомену свечеву. Осим из Славоније и Бачке, ту долази народа из Србије и Босне. Дакле слава знаменита као ова под Острогом о Духовима. Мислим да треће равне им нема у епископе народу. Темпло је раваником врло лијено. То је радња епископа сликара Димитрија Аврамовића, од кога имамо још иконостасе саборне цркве биоградске.

Фала настојању младого намјесника Раваница је данас у добром стању економском. Али прије које године био је манастир упропастио са свијем пугман му, који је с тога из Раванице премјештен био. Примјетно сам да с манастирима управљају млади прости калуђери и речено ми је, да г. архиепископ карловачки Анђелић улаже сву брину околу уздржања и уређења епископских манастира, те да ће са свијем замијенити с простијем калуђерима господу, која се приправља да епископима постану а не брину се како ће више пририједити и уштеђети кући, којом управљају. Чео сам више пута жалити се, ђе се дијевају приколи манастирски. Али кад сам видио огромну зградњу манастирска, околу којих треба сваке године трошати, да се онако у реду држе, и кад сам видио, па колико гости манастир дочекују, толико као гостнице, држим да су све жалбе преферице. Још кад се промисли да су сви приходи што земља даде, слиједи да нијеу сваке године сигурни, те је добро да једна добра година другу залу окри. Дакле само добријех домаћина, који ће нам уздржати оне свете споменике из далеке прошлости, да се по њима напаша народ поносом и ућехом.

У Раваници се хране и многе старине, између којих хаљина у којој је погинуо цар Лазар на Ковову и златна чаша с којом је на пошљедној вечери напијао. Ову сам кобну чашу у рукама држао, али сам лакше дишао када ми калуђер пружи једну мању нето од злата Царице Милице.

У овоме манастиру требало би који дан остати, да се може о њему како треба писати; а ми смо се морали бринути како ћемо у Јазак на објед приспјети. Добри наш домаћин натовари на кола манастирска наш пртљаг и отирави га у Малу Ремету, ђе смо имали коначица, а нас испрати до далеко докле нас је извео на путању, која ће нас повести преко једног бријешка између шуме и винограда куд смо намили.

Јазак је од мањих манастира, али врло лијено изгледа и у једном дневном пролоду. По предању овај је манастир основао деспот Јован Бранковић. У њему почивају моћи св. цара Уроша, пошљедњег Неманића. Баш смо приспјели на часове, тако смо одма свечер ковчег целивали, по коме бих реко, да тијело није цјелокупино, јер је ковчег ођвећ мали. Послеје часова преставили смо се оцу пугмани, који нас је најљубазније предуерио. Као свуда ће смо долазити из ненада по манастирима, и ођве смо нашли врло добар ручак.

На ручку опет нијесмо сами били: пошто смо ми већ били сједи придођено неколика ђака. И видећи како их је дијено добри старац дочекао, како се брину да им што не мањка, нијесам се могао уздржати, да му из свег срца не зазалим, испивши чашу у његово здравље.

По обједу су по нас дошли г. г. Стојковић и Сладоковић, који нас у своје село одведоше недалеко од манастира. Село Јазак велико је и изгледа као каква варошица. У њему се родио наш честити прото Ђорђе Николајевић, вриједни епископ књижевник, и данас као архимандрит у Сарајеву десна рука митрополиту Сави. Такођер је поријеклом из Јаска чувени наш научењак Чедомиљ Мијатовић. Код Сладоковића чекала нас је госпоњина ужица, ђе врло пријатно проводосмо до близу ноћи, кано ти кад се домаћину срећа елида емије, као нашем покрај младе жене са гојнијем синчићем на рукама. Ту нас је гђа Сладоковића по ужици занонадила дивнијем пјевањем црквенијех pjesама. Крајем обичај који је уведен по Војводици мислим врло развијеном вјештином пјевања, одста из несташине свјетлијех pjesама; тако ћеш чути стихире богојављенске, духовне и т. д. ђе се пјевају и по крчмама. Колико сам пута то слушао у веселом ђацком друштву по гостионицама градачким.

Из Јаска опет преко једног бријешка, ваљда ура хода, етигосмо у малу Ремету у сами мрак са напишем јазачкијем пријатељима. О. настојатељ дао нам се по пртљагу што пред нама појасасмо. Ту смо врло весело вечер провели, особито са измирења нашег Сладоковића са о. настојатељем, која је те вечери еретно постигнуто, премда се бојим да не забуде било то измирење ток примирје оне вечери. На сваки начин ова ствар нас је развеселавала, тер зачинила добру вечеру. М. Ремета је филијал манастира Беоњина. Ту по живи него само настојатељ који у свому вазнео од старјешине Беоњинског. Црква је мала на посто сазијана г. 1750. Али је манастир из четрнаестог вијека, обдарен добрима од краља Драгутина, као филијал манастира Раче у Србији. До цркве је једна нова кућа, не много велика, али лијепо држана. С тога м. Ремету и не броје у праве манастире.

Усвићала је нећеза. Јутрњу нијесмо чули ни звонити а камолу појати. Кад смо устали, одма почесмо мислити како ћемо у Кувездици. А настојатељ није нам дао ни проговорити о томе, устављајући нас на објед, па да у Кувездици коначимо. Ми смо дијено благодарили, и пошто се опростисмо са напишем пријатељима из Јаска, који су из Беоњена нас пратили, тражећи прилике да нам своју брацку љубав покажу, сједосмо на кола на креуемо даље по плану унапријед утврђеном.

(Српине се).

Клетва и Благослов.

У вриеме међусобина у Црну Гору, кад крварења бјеху заузела таквога маха да пријебаше чисте упропастији народ, Митрополити-Господари црногорски јављаху се правнијема анђелима чуварима народа свога. Они употребљаваху сав свој духовни и свјетски авторитет да помире народ да искоријене из народа ту несрећу која тако упропаћивање народ. И ако су они у овоме имали често добријех успјеха, опет се је дотађало да се ваљда и по ђекоји

упорник који није слушао владине заповиједи и молбе за прекидање свађе. У оваква времена при пракси суда, при молбама и уговарањима, владике су употребљавали „клетву“ и „благослов“. Проклињали су онога који не би хтио послушати, а благосиљали онога који би послушао заповијед владину и пресуду његова суда. Ове „клетве“ и „благослови“ изговарали су се често пута само устмено, а често пута издавала су се јавно „проклетна“ и „благословна“ писма.

Ја ћу привести овђе по један примјер из једних и других писама да виде читаоци „Црногорке“ у каквој су се форми она издавала.

I. Клетва.

„Од нас владике Петра!

Честноме господину пону Петру и Ђираку Радову. Ево дође и опет ова несрећна жена бона да плаче и да кука да сте јој изгорели кућу и да јој не дајете ништа од онога што су судили главари на Цетиње, но да сте и оно друго што је било њено узели нешто муж, а сада све ви доспјели. Ја више не говорим н'ако ово: молим Госода Бога да се ваши домови са оваком болијести папуне, како ви тако и ваш напредак да се скита од немиле до недрага како се скита ова сирота; и да ви ни у чему Бог не поможе. Како кунем вас, који сте њојин криви, тако кунем и проклињем њенога мужа и свакога ко ви је у руку да ова сирота плаче, и да се скита од вашеге безаконија. Ви сте грђи но Турци, но Чифути и но икаква вјера. Да сте по трети пута проклет и ви и ваш напредак уијиди!

Цетиње, 1. Маја 1818 године.

Послије овакве страшне клетве, „проклетје“ отово свагда покоравало се је, те је долазило покорним главом у руке владици да га моли да скине с њега страшну клетву и да му даде благословну молитву. Владика је опраштао и давао опет свој благослов те је тијем уништавана анатема.

II. Благослов.

„Од нас владике Петра!

Благословена молитва на Стефана Гавриловића у Ровца, и на његов дом, на челац, на стоку и на свашто његово.

Владико Господи Боже наш, тебе молим се и тебе просим јакоче извољит јеси в' дом Закхејев внити и спасенија в' нем живишчим даровати, сам и ниње здјес живишчија собудити невредими, јакоче благослови јеси, и умножи јеси стадо патријарха Јакова, благослови и стадо скотов рабов твоих сих; Избави дом его от насиља дјавоља, и от иноплемених, и от свакаго навјета врагов и воздуха смертнога и губитељнога недуга; оградити их свјатими ангели твоими; вјејакују немощи, вјејакују завист и искушење, чаробство же и волшебство отгоњати от них. Јако твоје јест царство и слава отца и сина и свјатаго Духа, ниње и присно и вовеки вјеков амин.

На Цетиње 15 Јунија 1815 године.⁴

Марко Драговић.

Под Острогом 1884.

(Наставак.)

Да видите наше намастире!

Нар. Пјесма.

Је ли који од поштована 83 препитаника „Црногор-

ке“ кад год што лијепо сивијевао у свом вијеку, и. пр. какве необично чаробне предјеле, као што их само може насликати бубовна фантазија сна, невезана за контролоре чулне који нам на јави не даду да се макнемо од реалности, фантазија слободна и одријешена у својим најмјеланијим полетима?

Те савишне слике стое вјечног урезане у памети. Често их реалност немилосрдно брише, но оне ипак својом силом избијају на површину свијести, голицајући у нама својим дивним облицима живце.

Мени ће вјечито остати у глави такав један сан из мојега живота.

Па како сам се задивно, кад сам са Бијеле Рудине тај сан видео на јави! Помасљих, да није сам можда опет на оном чудноватом физиолошком раскршћу, на којем свијест вит је са свијем усавана да ништа не мисли нит је опет довољно будна да ради под контролом чулнијех органа. Али сјетих се Спинозиног „Cogito ergo sum“ — дакле и ја мислим, гледам и будан сам!

Није ово сан, права је јавна, која ми је пуцки пред очима са Бијеле Рудине. Ја је гледам, ја је уносим у душу, ја јој слажем све безбројне ђепоте у благајницу своје свијести, живица у мени задркташе на цијелој мрежи својој, срце стаде силно бити.

То је учинио само један поглед на Бијелопавлићску долину. Боже мој, шта чини поглед са висине, из даљине! Непосредност може вриједити много за науку; поезију она са свијем убија. Доље се непосредношћу! Дајте ми висине и даљине — барем за који часак, да ми се заслади чемерна реалност са својом сухопарном непосредношћу, са својим ентитетским цијендлачењем, са својим досадним раствором свега и свагача на дијелове и дјелнице...

Такав ми се поглед отворио са виса који гледа у Бијелопавлићску долину. Некадашњи сан мој оживи се са свом снагом, добив на јави кости и месо, прешав из бубовног царства фантазије у државу реалности. Са погледом минуће ми кроз главу и они лијеви стихови, које сам зинус слушао на позорници од штица научњеског, а данас их гледам на позорници јаве својим рођеним очима, у свој цијелини и вјерности овако како их је оградно велики мајстор љеноте у природи:

„Дивна је Зета и Кучка Гора
И све је дивно упрод до мора!
Строг ли је Јовћин и Проклетја,
Лијеп је Гарач, дивна Румија!
Поља су родна, богата села,
А челац здравца, чина, весеља!
Орпа је стока, зорни су луци
Мој отац Иво право ми суди!
Сва Зета доња до Тесалије
Горњој се овој ни примак' није;
На челац равна од Матажука
На берај горе до тврда Сужа:
Штепица с' жути на' суко злато,
Доде онамо — ево где је Блато!
Ова Морача — то триј доље,
Ове речнице што реку поље —
Све је то дивно, све је чаробно!“

(„Балканска Царица.“)

Представите себи једну долину, која је на почетку своје стиснута између горостасних брда, а послије се постепено све већма и већма шири, док се на пошљетку не пагуби у зетекој равници и не прелије у плаво језеро Скадарско, у којем се из далеке перспективе огледају шпејжни дивови сједне стране Кома, Проклетје, Пакленог Врха, с друге стране Румије, Лисина, Сутрмана. Поред те долине бијеле се из далека као често сребро које се на сучаним грацима прелијева стародавне историјске ријеке: Зета, Сушица, Морача. Зета се украла испод Планинице да је нико

не види и не чује, па тек у долини испод Острога на ново помаза своје сребрне вале, да њима као сребрном вршицом окити цијелу долину бјелопавлићску. Сушица се повика баш испод самога прага од планине која се тихо спушта у долину, повика се као неки сребрни рубац њен. Морача ниже доље хуци са својим сном к језеру Скадарском, да се у модрих валовима његовим окупана претвори у плавокошу Бојану.

А оно што је око тихих ријека, је ли то шарени њилим природе? На њему се блиста злато, жежено под јарким зрацима сунца, ком се мили просипати овдје милионе и милионе својих уснијанх стријела. Злато то ледује се тамо п овамо, под њежним миловањем благога повјетарца, који силази с околињих висова да се ваљуби тога злата, а оно час блиједи час румени под тим пољубцима. Око њега дружили се пространи зелени простирани, нипарани љупким главицама од цијвећа из којих избија миомирисна душа биљнога свијета; ту је на загаситом бујном зеленом убаво мајчина душица, мирисави босио, ароматични пелам — све саме кадионице у цркви природе, из којих се просипље дању и ноћу заносно дишање биљне душе. А посред свега тога засађени стоје, као обале зелена острва, помањи лугови са високим растовима и дубовима, са разапетим широким грањем, са густим на грању листовима, кроз које се проноси тајанствено шуштање ваздуха уз цвркат гајских пјевача. Тако су лијепо, често симетрично поређена по тој рајској долини та зелена острва, баш као да је неко ту у прастаро вријеме, можда још док није ни било Инглеза на свијету, засадио прави данашњи вилгеки парак, као што га не можемо наћи ни у једној од дивних великих градова свијетских, јер је сва људска историја ситњек према овојшто, изаде лијепом из руке онога који је „створио земљу на водах, огранци море цијеском и простор неба као мјешину.“

А сад да узнесемо очи и срца на више. Ту нам је прије свега, с лијеве стране, наш високи Гарач. Видјели смо ми њега већ из даље, тога високога стражара црногорског, али га је тада зора умотала била у своју магловиту чамцу, те му не могосмо сагледати лица. Сад нам је открио цијело величанство своје, од главе до пете. Висок ли је, лијеп ли је, Боже мој! Вилин од свих свјетских околних другова, чисте изгледа као и да зановиједа свијема. Облаци га сјеку, муње сипку око њега, громови се преламају по његовим широким плећима, сунце га пробда својим уснијанм коњима, мјесец га облијева својим поноћним сребром, људи му заламају разгранату дјечу, коза му брети зелено одијело, воде му перу широке стопане, — али он стоји стајан, непомичан од вијекова, шаље мрки поглед свој надалеко, чува стражу црногорску од старине, брани приступ у освешћени храм слободе и независности црногоре. Да слатко ли ми бјеше погледати га!

Око њега више или мање погнули главе своје и остали висови, пружајући се с једне и с друге стране Бјелопавлићке долине, у устаљасним ланцима. А осим њих, још и по сриједи долине, понеки брежуљак, понека усамљена узвишена главица, ваљда за то, да не би тако красна долина — рода женскога — остала без оних дражесних узвишења на грудма, која дају највиши чар женској љепоти.

Представите себи све то обливено бистрим зраком прољетним, кроз који тренере јасни зраци сунчани, а прелијевају се у сизим бојама призме по водама, по роси, по цвијету, по трави, све задануто љупким мирисом гољскога цијвећа, а узнесено заносном пјесмом горских пјевача, па ћете онда имати

пред собом — бјелиду копију природне љепоте у којој се топи долина Бјелопавлићска.

Дуго сам стојао на вису Бијеле Рудине на слађујући се тим дивотама природе, које сам некад само сањао. Уред највишег усхићења обузме ме ипак нека туга; украј ове раскошне љепоте природне шинуће ме по срцу јаче но икад они стихови Бранкови:

„Само, само да још мрети није . . .“

Како сам обично сјетне нарави, жао ми бјеше и то, што нијесам бар комадаћ од Бранка. Можда би се и мени на овом мјесту поткрала каква жељца . . .

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД.

Geologische Uebersicht von Montenegro. Von Dr. E. Tietze. in 8.o, 110 Wien 1884. (Геолошки преглед Црне Горе.)

(Наставак).

Што се тиче Црне Горе, то њу г. Тице карактерише овим ријечима:

„Црна Гора је земља најјачих контраста на најмањем простору. Каква је велика разлика међу једнообразно устаљасаном сликом Бањана и горостаним стјенама у Брима, које стоје к сјеверу од њих; међу пресковитима брежуљцима на истоку од Ушница и равном криновитом масом Братоножића! У колико различите утиске добије човек гледаћи на зелене њилиме Кома, посуте разноврсним алипским цијвећем, и суморном сликом каменитих бањанских пољана, између оних климатичних услова који под Баром пријају раскопним маслинадама, и онима, ушљед којих под Дурмитором расте само најнижа сорта црнога бора, која не може постати дрво него увијек остаје грмен (на мјесту зове се: клека немачки: Zwergkiefer) (стр. 101).

На највећој формацији и на вереским слојевима вегетација може достигнути највиши развјетак: гора за мало година изгледа као пралеб; трава за мало вријеме наслаже толики слој од својега корења и претварања у земљу, да ви по њој можете ићи босом ногом, као по њилиму. Са свим другим налазимо у кредини и триасовој створби: ту све, што расте, расте с великом мукот, и кад не би била ова мјеста у рајону, богатом атмосферском влагом, све би то било голо и мртво.

Посудушамо што збори г. Тице о Темовскомољу:

„Овај дио Подгорице равнице изгледа као каква пуштахија, не само због тога, што цио ови предели, од како су дошли Пригорици, слабо се обрађује: него и због тога, што се он састоји из љупка и, као свака површина од овога састава, не задржава у себи воду, тако да не помаже томе ни богатство атмосферне влаге. Осим тога у Подгорици и над цијелом равнином доње Мораче често пута пуха јака бура, која такођер рђаво упливше на вегетацију; то се може виђети на истријско-далматинској обали.“ (Стр. 100).

Површина црногорскога земљишта је таква, да и просто путовање по њој без свакога терета и сваке радње чини страшно мучку. „За једнога топографа — говори он — чисто игнорска работа (eine Riesenarbeit) само приближно (schematisch) одредити устројство површине, која се мијења на сваком кораку.“ (стр. 98).

Врло су значајне за нас и ове ријечи ауктора односно обрађивања земље у Црној Гори: „Земљо-

рађа — то се зна — у Првој Гори може бити само у малим доловима понекад на слику казана; само Никшић рањива по своме простору представља изузетак и заузима међу њима прво мјесто.⁴

(Свршће се).

Позориште.

Прошле сриједи stigла је на Петиње позоришна дружина г. Ђ. К. Протића и почела је већ давати представе у ацени украј биљарде. Прва представа давана је у недељу у част и славу рођен-дана Његове Свјетлости Кнеза-Нашљединка Данила. Представљала се мелодрама «Зидане Равнице» у 3 чина сјевањем од А. Николића. Ово је један од старих комада српског позоришног репертоара, који је могао ваљати за прво вријеме постапке српскога позоришта и док је позоришту био такак да у «веспасеним» крајевима Српства буди у одржава српску свјест помоћу историјских таблица, у којима се сјајна прошлост примиче жељеним погледима притиснутих парашта. Можда ће због тога исти комад још неко вријеме остати у репертоару, но и за саму ту цијелу много му којешта не достаје, нарочито пак кад се представља на позорици којој спознати апарат — а то је у овом комаду главна ствар — није такав, да би могао учинити колики толики ефекат. Иако нам опрости блажена сјенка цара Лазара, али ова слава његовог крсног имена, како нам се представља у «Зидане Равнице», више нам изгледа на даћу, толико је суетна, пласена, с гледишта драматске вријетне комад је ранац нули. У њему нема ништа што треба бранити. Због тога и представа није могла ни најмање задовољити публику, чему наравно нијесу криви глумци, који су изишли све што су могли, него сам комад, који не ваља и који би у најбоље глумце довео у опасност да се компромути. За то не ћемо овдје ни говорити о представи тога комада. Његово Височанство Кнез благовољно је походити ову представу. Публике је било пуна цијела арена.

Сјутра дан, у понедељник, представљан је «Дон Цезар од Базана», драма у 5 чина, написао Диманов, превео Н. Ово је већ друга работа. На представи овога комада видјело се лијело, да у дружини Протићевој има правих глумаца и глумица, који то име могу носити с диком и поносом. Главну улогу у овом комаду играо је г. Тодосић, представљајући Дон Цезара од Базана. Карактеристика је овога јунака: врлина у основи душе, а порок на површини. Ко га гледа по крајима, гдје није преко мјере, гдје се карта док не проћерда све имање, гдје се без обзира предаје тјелесним слатима живота, тај би помислио да је то posljedњи човек у ком нема ништа друго осим Дон-Хуанске нарави. Али то су пороци који се на њему само с поља виде. Изнутра му је душа чиста, непокараена, која је не само с пасивне стране ваљана, не само што не хоће да се окаља каквом ниском прљавишном, него и презире то на другачије, те брани ријечма и дјелом гоњену правду и невиност. Он презире силнога али неваљалог ситника Дон Хоса од Сантарема, ма да је овај први министар краљев и последи краља најмоћнији човек у држави, и најпослије га својом руком убија да спасе част краљу, ма да је краљ крив непријатељ његов. Али у

нето доба свом некреношћу своје честите душе дуба, заклапа и брани невину слабост у Лазарилу шегрта дворекога пушкарка. Г. Тодосић показао се потпуно дорастао својој улози, за коју се доста и хоће прави глумац, јер ваља предочити сјмјес од порока и унутрашње врлине. Г. Тодосић је то савршено постигао; у свјетима покретима својим, у држану, у тову говора он нам је изано на сриједу лаку нарав Дон Цезара од Базана, код којег нема нипало борбе, кад ваља правити трансакцију са савјешћу у сфери вина, љубави и новаца, но који је у исто доба неумолим, прави кавалер, кад ваља ма и животом својим бранити част своју и туђу, а нарочито част слабих и немоћних који се заштити његовој поштери. Г. Тодосић је врло вријетно извео то двојство у нарави Дон Цезаревој, а тако исто и пријелазе из једне карактерне сфере у другу.

Г. Бакаловић био је класичан у улози маркиза Монтефиора: прави шпанолски хидалго — у карикатури. Г. Бакаловић показао нам је јак комичан таленат у карикатурном жанру; хоће ли се на истој истини одржати и у комедији која не треба карикатури, то ћемо имати ваљда прилику да видимо. Ондје је био потпуно на свом мјесту и не би се имао бојати никаквога премца на далеко. Гђа Тодосићка, у улози маркизе, врло га је угодно допуњавала, особито својим класичним удасима и кад је пала у неспјест.

Маритану, певачицу по улозима, представљала је гђа Петрићева. Она је стекла гласовито име на позорици хрватској и српској. Ми смо видјели на овој представи да га је потпуно заслужила. Гђа Петрићева је глумица — ујетница. На њеној представи види се не само глумски дар него и култура, која дару даје савршенство облика. Гђа Петрићева умјела да пресели своју душу у улогу коју представља. Она не говори само кад представља, него и осјећа своју душу својом, а то изражава не само ријечима, него и тоном гласа, покретима, држањем — као права глумица.

У улози Дон-Хоса од Сантарема умно је г. Савић да изведе вријетно ситнишћу улогу и да представи у основи својој покрварену нарав првога министра краљевог, који је у цијелој драми али дефон који све на зло наврће. Улога краљева сама је по себи мучна, те ју је г. Петрић могао довољно маркирати.

У Лазарилу представљала је гђа Јовановићка гоњену невиност погођено и вријетно. Навиност је умјела да парализа са свјетом природно; исто тако и осјећања благодарне оданости својему заштитнику.

Остали глумци имала су подчињене улоге, но може се рећи, да је сваки био на свом мјесту.

Њихова Височанства Кнез и Кнегиња са свјетлим члановима владајућег дома благовољно су походили и ову представу. Иначе публике није било много. Мора бити да је крива томе студен, ако није — «Зидане Равнице». Ово поточе већ би било репарисано, јер је позоришна дружина данашњом својом представом сасвијетом освојила публику, а надамо се да се ни небо не ће већ више вргнути, јер смо пред Петровим даном.

Петиње, у државној штампарији.